

МЕХАНІЗМ КООРДИНАЦІЇ ІСНУЮЧИХ ХАРАКТЕРИСТИК СІЛЬСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ФОРМУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ФОРМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Визначено сільські території як категорію та об'єкт державного регулювання. Сформовано перспективні соціальні форми життєдіяльності сільського населення на сільських територіях.

Определено сельские территории как категорию и объект государственной регуляции. Сформированы перспективные социальные формы жизнедеятельности сельского населения на сельских территориях.

Rural territories as category and object of the state adjusting are certain. The perspective social forms of vital functions of rural population are formed on rural territories.

Постановка проблеми. Ринкова трансформація економіки гостро поставила перед Україною проблему вибору ефективних напрямів та інструментів забезпечення сталого розвитку сільських територій. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, в якій в основному виписана концепція розвитку села, не дає чітких принципів і методів регулювання та організації цих процесів, особливо на рівні сільських районів.

На нинішньому етапі розвитку української економіки одним з основних напрямів регулювання розвитку села є державне регулювання, за допомогою якого, на основі програмно-цільового підходу апробуються й вдосконалюються механізми забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Подолання проблем низької ефективності аграрної політики, дефіциту коштів у бюджеті країни на соціальні витрати, повільного становлення сільського самоврядування, віддаленості селян від ринків збуту сільськогосподарської продукції, обмеженості доступу до матеріально-технічних, фінансових та інформаційних ресурсів вимагає значного посилення державного впливу на сільські території. Регулювання розвитку сільських територій суттєво відрізняється від регулювання сільського господарства, адже йдеться не про галузь виробництва, а про територіальну організацію сільської складової суспільства, тому необхідні інші методи та підходи. Отже, сільські території доцільно виокремити в самостійний об'єкт державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теорії та практиці державного регулювання економіки присвячено дослідження видатних вчених-економістів зарубіжних країн. Найвідоміші з них: Дж. Гелбрейт, Дж. Долан, Дж. Кейнс, Д. Ліндсей, Д. Норт, М.

Фрідмен, Ф. Хайек та ін. У вітчизняній науці вагоме місце в галузі державного регулювання економіки займають праці В.Ф. Бесєдіна, І.К. Бондар, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, А.Ф. Мельник, І.І. Лукінова, А.А. Чухна. В числі дослідників, що внесли значний вклад в розробку теоретичних і практичних проблем розвитку соціальної сфери, необхідно назвати таких українських вчених як: О.А. Бугуцький, О.Г. Булавка, Д.Ф. Крисанов, М.К. Орлатий, І.В. Прокопа, К.В. Прокопишак, П.Т. Саблук, В.К. Терещенко, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин та інші.

Постановка завдання:

- визначити сільські території як категорію та об'єкт державного регулювання;
- сформулювати перспективні соціальні форми життєдіяльності сільського населення на сільських територіях.

Виклад основного матеріалу.

Основою теоретичної бази будь-якого наукового дослідження є розвинений понятійно-категоріальний апарат. Категорії та поняття мають відповідати таким вимогам: лаконічності, однозначності, логічності, обґрунтованості, адекватності, доступності, системності та динамічності. Саме ці принципи будемо використовувати для з'ясування змісту категорії “сільські території”.

Категорія ця досить нова для України, тому в реальному житті і навіть в працях деяких вчених часто трапляються змішування категорій і понять, що мають спільний корінь від слова “село”. Так за “сільські території” часто видають “сільську місцевість”, “сільські поселення”, “соціальну сферу” іноді навіть “поселенську мережу” і “соціальну інфраструктуру”. Тому розкривати зміст категорії “сільські території” почнемо з визначення поняття “село” (сільське поселення).

Будь-яке поселення (населений пункт) є первинною територіальною спільнотою, яка за визначенням М.Н. Межевича є “відносно стійким і самостійним комплексом фізико-географічних умов, населення, економіки, культури, що склався історично” [9, с. 14]. Усі поселення поділяються на міські та сільські.

Сільське поселення – це населений пункт, постійне населення якого веде сільський спосіб життя і здебільшого зайняте в сільськогосподарському виробництві [4, с. 7].

Т.І. Заславська характеризує сільське поселення як специфічний елемент соціально-поселенської структури суспільства, що історично виник у процесі відокремлення промисловості від землеробства, відрізняється від міста переважною зайнятістю населення в сільському господарстві й пов'язаний з суспільством соціальними відносинами, зміст яких визначається пануючим способом виробництва і діючою суспільно-політичною системою [3, с. 23].

М.Я. Міжега дещо деталізує поняття “сільське поселення”, стверджуючи, що сільське поселення – населений пункт, сформований

переважно на основі сільськогосподарського виробництва, з невеликою чисельністю населення, малоповерховою житловою забудовою і присадибними ділянками [2, с. 189].

Ці визначення розкривають зміст сільського поселення дещо звужено: лише як місця розвитку сільського господарства. Сільське поселення – це форма територіальної організації (середовище) постійного або тимчасового проживання сільського населення, що включає сукупність виробничої та соціальної інфраструктури для виконання функцій переважно сільськогосподарського призначення. За функціональною ознакою сільські поселення можуть бути і несільськогосподарськими. Це, як правило, селища різного рекреаційного спрямування, лісгоспів, дачні поселення, заповідники, табори відпочинку, сезонні туристичні бази, шляхові дільниці та інші дрібні села, не пов'язані із сільськогосподарським виробництвом.

Положення Президії Верховної Ради УРСР “Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою УРСР” від 12 березня 1981 р., яке є чинним і сьогодні, встановлює такі критерії віднесення населених пунктів до категорії міських:

- для міст: наявність промислових підприємств, комунального господарства, соціально-культурних закладів та понад 10 тис. осіб населення, з якого не менш як дві третини складають робітники та службовці (з їх сім'ями);

- для селищ міського типу: розташування при промислових підприємствах, залізничних вузлах; понад 2 тис. осіб населення, з яких більше двох третин складають робітники та службовці (з їх сім'ями) [8, с. 203].

Всі інші поселення, які не відповідають цим критеріям будемо вважати сільськими поселеннями. А тепер повернемося до безпосереднього визначення категорії “сільські території”.

В соціології і географії “сільські території” включають обжиту місцевість поза межами міст з її природними умовами і ресурсами, сільським населенням та результатами його діяльності. Тобто поняття “сільські території” – це, перш за все, зона життєдіяльності людей, а вже потім – поле економічної діяльності або адміністративні межі. Сільські території характеризуються низькою щільністю населення і вузькими взаємозв'язками галузей. В переважній більшості сільських районів основне заняття селян – сільськогосподарське виробництво.

Визначення “сільських територій” дано в документах Організації по економічному співробітництву і розвитку (ОЕСР). Воно звучить таким чином: сільські території або сільський регіон (район) охоплює людей, територію та інші ресурси суспільного ландшафту і маленьких населених пунктів за межами безпосередньої сфери економічної активності великих міських центрів.

Закон Республіки Казахстан “Про державне регулювання розвитку агропромислового комплексу і сільських територій” визначає: сільські

території – сукупність сільських населених пунктів і прилеглих до них земель [5].

В.М. Баутін та В.В. Козлов вважають, що “сільська територія – це земний простір за межами урбанізованих територій, що населений людьми та характеризується спільністю певних ознак (природних, історичних і т.д.)” [1].

Кожна територія має свою цілісність і відносну автономність. Цілісність її ґрунтується насамперед на історичних, економічних, географічних демографічних, економічних особливостях, етнічних та культурних традиціях. Відносна автономність ґрунтується переважно на функціональній основі, а саме: здатності конкретної території відносно самостійно здійснювати адміністративно-управлінську, виробничо-економічну, соціально-культурну діяльність і на цій основі задовольняти свої автономні життєві та соціальні потреби.

Лаконічно точне визначення сільських територій пропонує І.В. Прокопа: “... це не тільки “просторовий” ресурс, але й розташовані на території усі інші ресурси, в тому числі (і насамперед) людські, тобто населення зосереджене в поселеннях” [7, с. 50].

Більш широке визначення пропонує О.І. Павлов. Сільські території – це гетерогенне, поліелементне та поліфункціональне утворення з населенням як системоутворюючим елементом. Вони складаються з природних, соціальних, виробничо-господарських, політичних складових, які перебувають під управлінським впливом владних інститутів, бізнесових структур та громадських організацій. У просторовому відношенні сільські території виступають як загальнодержавна система, яка має регіональний (макро), локальний (мезо) та низовий (мікро) рівні [6].

Визначаючи сільські території, В.В. Юрчишин особливо наголошує на багатоаспектності їх функцій та характеристик: “Сільська територія у сучасному розумінні являє собою складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну й виробничо-господарську структуру та характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей” [10, с. 7].

В комплексній програмі “Перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій у 2005-2010 роках та на період до 2015 року” сільські території розглядаються як системне явище (утворення), яке крім певної території як такої охоплює собою (включає в орбіту свого буття), все те, що у тій чи іншій формі функціонує на ній або є її “фізичною” складовою. Ця програма виділяє наступні складові сільських територій:

- сільську громаду (общину) як визначальний соціальний осередок функціонування сільської території. Вона об’єднує всіх без винятку громадян, які проживають на даній території, незалежно від того, де вони працюють – на даній території чи поза її межами;

- село (сільське поселення) як соціально-побутовий, а також у тій чи іншій мірі безпосередньо виробничий осередок, адміністративний і

соціально-культурно-побутовий центр, своєрідна “столиця” кожної даної сільської території;

- органи місцевого самоврядування та інші громадські організації (структури), що розташовані і діють на даній сільській території;
- соціальну і виробничу інфраструктуру, що діє на даній сільській території і забезпечує потреби її функціонування і розвитку;
- сільськогосподарські угіддя, на яких здійснюється виробництво продукції рослинницьких, включаючи багаторічні насадження, галузей;
- тваринницькі та інші виробничі приміщення, незалежно від місця їх розташування – у сільському поселенні чи поза його межами;
- зрошувальні, осушувальні та інші споруди;
- природоохоронні (екологозабезпечуючі) та інші лісові насадження, включаючи власне лісові ділянки;
- заготівельні, переробні та інші підприємства та організації, що є безпосередньо виробничими або обслуговуючими структурними утвореннями, незалежно від того, у чийй власності вони знаходяться;
- сільськогосподарські підприємства різних форм власності та інші виробничі, управлінські, господарюючі структури, незалежно від форм власності, на яких вони засновані, організаційно-правових типів, спеціалізації тощо.

Спираючись на всі вище наведені визначення, можна обґрунтовано сказати, що під поняттям “сільські території” необхідно розуміти найважливішу частину народногосподарського комплексу країни, що включає обжиту місцевість поза територією міст з її умовами та ресурсами, сільським населенням і різноманітними основними фондами на цих територіях.

Це визначення має яскраво виражену просторову направленість, де сільські території розуміються саме як територія, з розміщеними на ній людьми, ресурсами, фондами. Якщо розглядати цю категорію з функціональної точки зору, яка ілюструє її мету і завдання, то сільські території – це взаємопов'язана єдність трьох сфер: соціальної, виробничої та екологічної. При цьому саме соціальна сфера села виступає пріоритетним критерієм розвитку сільських територій, адже саме задоволення різноманітних потреб людини (селянина) є метою такого розвитку.

Часто як синоніми вживають категорії “село” та “сільські території”. Вони дійсно частково збігаються. Але крім сіл, як типу поселення, культурно-побутових, соціально-виробничих, іноді адміністративних осередків, сільські території включають: населення; сільськогосподарські та інші угіддя поза межами сільських поселень з розташованими на них виробничими об'єктами; органи самоврядування та громадські організації.

Переходячи до розгляду поняття “сільська місцевість”, ми також опиняємося в ситуації неоднозначного його трактування. О.І. Павлов вважає, що “... місце є конкретною точкою сільської території, тому термін “сільська місцевість” доцільно використовувати відносно кожного

окремого поселенського симплексу – хутора, села, селища, але не сільських територій як їх сукупності” [6].

Але нам видається правильнішою точка зору російських дослідників В.М. Баутіна і В.В. Козлова [1]. Прикметник “сільський” походить від староруського поняття “селище – заселене місце, де люди поселилися”. Пізніше, з розвитком і урбанізацією крупних поселень викристалізувалося поняття міста, а за сільською місцевістю залишилося поняття заселених людьми площ землі зовні цих міст. По відношенню ж до міста ми ведемо мову тільки про територію. Поняття міської місцевості взагалі відсутнє. Поняття території, ми пов'язуємо в першу чергу з певними межами, ніж з якими-небудь іншими ознаками. Тому, хоча під сільською місцевістю і сільською територією ми маємо на увазі практично одне і те ж, все ж таки по аналогії з поняттям “міська територія” бачиться більш прийнятним застосування в офіційних матеріалах поняття “сільська територія”. Тобто, на нашу думку, поняття “сільська місцевість” є більш абстрактним, загальним, таким, що підходить до визначення місцевості взагалі, а сільські території поняття більш конкретне, що вживається відносно певних районів, областей чи держав.

Оскільки ми визначили розвиток соціальної сфери села пріоритетним критерієм розвитку сільських територій, то розглянемо детальніше і цю категорію, що дасть можливість глибше розкрити суть сільських територій.

Категорія “соціальна сфера” широко використовується в науковій та господарській діяльності. Незважаючи на те, що активні наукові дослідження цієї сфери та обґрунтування терміну почались у 80-их роках минулого століття, ще й досі зустрічаються різні його трактування.

Але економічна наука все ж не стояла на місці. Цілий ряд теоретичних робіт, присвячених аналізу окремих аспектів розвитку соціальної сфери, в певній мірі не втратили своєї наукової цінності навіть сьогодні. Певний вклад в розвиток світової економічної думки внесли вчені Заходу. В наш час особливого значення для нас набувають ті дослідження, що присвячені вивченню проблем організації ринкового господарювання, державного регулювання економіки в умовах ринку і т.д. На цих напрямках у зарубіжних дослідників сьогодні є значно вагоміші, порівняно з нашою економічною думкою, досягнення. Це обумовлено тривалим періодом засилля в нашому суспільстві командно-адміністративної системи і насильного стримування розвитку товарно-грошових відносин.

Але незважаючи на великий вклад вітчизняних та західних вчених, навіть на сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення поняття “соціальна сфера”. Так само серед вчених сучасності характерним є відсутність єдиного погляду при визначенні категорії “соціальна сфера села”, часто різні автори визначають цим терміном не зовсім ідентичні поняття.

Висновки. Тому в сучасних умовах, коли реформування традиційних для планової економіки форм господарювання фактично завершено, створені нові організаційно-виробничі структури, сформований приватний сектор товаровиробників, деякі характеристики соціальної сфери села та принципи її функціонування потребують додаткового вивчення. Виникла необхідність додаткових досліджень за такими напрямками: систематизація факторів, що впливають на розвиток сільської соціальної сфери; розробка заходів для сталого розвитку соціальної сфери села; вирішення проблем трудових відносин і підготовки кадрів; забезпечення відповідного рівня життя сільського населення; обґрунтування розвитку соціально-культурної та інженерної інфраструктури; вирішення демографічних та екологічних проблем.

Одним із основних елементів соціальної сфери села є соціальна інфраструктура. У загальному розумінні соціальна інфраструктура села є системою елементів сільського середовища проживання, що виконує функцію забезпечення умов для відтворення населення. В цьому розумінні соціальна інфраструктура села – це не просто сфера обслуговування сільського населення, що необхідна для задоволення ряду традиційних потреб селян, але, більшою мірою, це певний механізм координації існуючих характеристик сільського способу життя, направлений на формування перспективних соціальних форм життєдіяльності сільського населення.

Використані джерела інформації :

1. Баутин В. М. Устойчивое развитие сельских территорий : сущность, термины и понятия [Електронний ресурс] / В. М. Баутин, В. В. Козлов // Агрожурнал Московского государственного агроинженерного университета. – 2006. – № 4. – Режим доступу : <http://agromagazine.msau.ru/index.php/-4/46-2008-03-20-13-00-1/106lr.html>.
2. Географічна енциклопедія України : в 3 т. – К. : “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 1989 – 1993. – Т. 3 : П – Я. – 480 с.
3. Місцеве самоврядування в Україні : зб. типових місц. нормат. актів / [А. Ткачук, В. Кампо, В. Прошко та ін.]. – К. : [Ін-т громадян. сусп-ва], 2001. – 44 с. – ISBN 966-7672-17-4.
4. Монастирський Г. Л. Організація управління та регулювання економічним і соціальним розвитком сільських поселень : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.02.03 [Електронний ресурс] / Г. Л. Монастирський ; Міністерство освіти і науки України, Тернопільська академія народного господарства. – Л., 2003. – 21 с. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03mglrsp.zip>.
5. О государственном регулировании развития агропромышленного комплекса и сельских территорий : закон Республики Казахстан № 66-III ЗРК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.kz>.
6. Павлов О. І. Теоретико-методологічні засади сучасної парадигми управління сільськими територіями [Електронний ресурс] / О. І. Павлов. – 2006. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/region/05poiust.pdf>.
7. Прокопа І. В. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку / І. В. Прокопа // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50-59.

8. Про порядок вирішення спорів адміністративно-територіального устрою УРСР : указ Президії Верховної Ради УРСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1981. – № 12. – С. 202-209.
9. Пугачов М. Соціально-економічний стан сільської місцевості України / М. Пугачов ; проект ПРООН “Аграрна політика для людського розвитку”. – К., 2002. – 240 с.
10. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3-9.

Рецензент: Дацій О.І., д.е.н., професор

УДК 651.4/9

Заїкіна О.О.,

к.е.н., доцент

Академії муніципального управління

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ УСТАНОВИ

У статті запропонована узагальнююча синонімічна назва «загальноорганізаційні документи», уточнений зміст категорії «ділові документи», уточнена класифікація загальноорганізаційних документів, розглянуті співвідношення між категоріями «службовий документ» і «діловий документ» за вітчизняними та міжнародними підходами.

В статтє предложено обобщающее синонимическое название «общеорганизационные документы», уточнено содержание категории «деловые документы», уточнена классификация общеорганизационных документов, рассмотрено соотношение между категориями «служебный документ» и «деловой документ» исходя из отечественного та международного подходов.

In the article the summarizing synonymous name «general organization documents» is offered, meaning of category «business documents» is defined more precisely, more precise classification of general organization documents is proposed, the relation between categories «official document» and «business document» is considered based on national and international approaches.

Сьогодні в діловому середовищі спостерігається зростання інформаційних потоків та збільшення обсягів господарсько-управлінських комунікацій. Значна частина інформації функціонує в документаційній формі. Документи опосередковують управлінські рішення, забезпечують адміністративну та господарську діяльність, створюють підґрунтя для встановлення відносин між суб'єктами господарювання, установами, партнерами за кордоном тощо.

Питання документного супроводження управління актуальна для державних і місцевих органів влади, підприємств і організацій різних галузей та форм власності. Перехід до ринкових засад господарювання обумовив зростання кількості самостійних суб'єктів прийняття рішень. Це,